

ПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ІДЕАЛ РАДЯНСЬКОЇ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ

Адміністративно-територіальний устрій України в
1926-1930 роках

Перепис населення 1926 р. показав, що в УСРР налічувалось 54 770 сіл і хуторів, у них було 23,6 млн. мешканців. Розруха в промисловості, продовольчі ускладнення змусили частину робітників під час війни і революції покинути міста і повернутися в село. Відповідно питома вага селянства в загальній структурі населення у 1920 р. зросла порівняно з 1917 р. і становила понад 78 %. Завдяки відбудові питома вага селянства поступово зменшувалася – майже до 76 % у 1929 р. Але абсолютна кількість селян завдяки природному приросту за 1921–1929 рр. зросла на 3,3 млн осіб. За демографічним переписом 1926 р. нараховувалося 22 млн селян. Число селянських дворів у 1926 р. становило 4,5 млн; у 1929 р. їх було 4,6 млн. Це був справжній материк, який лише відносно сполучався з навколишнім світом.

На фоні впертого індивідуалізму селянина ідея колективізації обростала надмірними чеканнями і безпідставними екзальтаціями. Загальним місцем в агітаційних репортажах про життя комунарів стало підкреслювання відокремлення дітей від батьків. Важко сказати, наскільки перебільшеною були такі твердження, але навіть якщо це й були натяжки, то дуже показові: на ломку ментальності компартійна влада покладала сподівання не менш вагомі, ніж на перебудову виробництва. Періодика, звіти, доповіді бравурно рапортували про народження нового покоління, вільного від самого духу селянського індивідуалізму:

Чепільська комуна Савинської волості Ізюмського повіту (1923 р.): «Діти живуть в окремому дитячому будинкові, де за ними ходить спеціальна вихователька і найнята вчителька».

У листопаді 1925 р. в середньому на один день на одну душу у селянському господарстві України припадало по 630 г печеного хліба (включаючи і домашню випічку), 90 г інших виробів з борошна, 70 г круп, 600 г городини (з якої 400 г картоплі), 80 г м'яса, 210 г молока, 13 г сала, 3 г вершкового масла, 13 г риби. Калорійність добової норми харчування українського селянина з розрахунку на дорослого їдця за обстеженням харчування в 1925/26 р. становила: у листопаді 1925 р. – 3894 калорії, у лютому 1926 р. – 4056 калорій, у липні 1926 р. – 4127 калорій. Відповідно до спеціальних досліджень, нормою споживання для орача на день було 5000, для женця 4000 і для косаря – 4400 калорій. Отже, під час жнив український селянин в цілому отримував необхідну норму. Рівень харчування цілком відповідав необхідним нормам. Хоч детальніший аналіз показує, що члени безпосівних і малопосівних господарств споживали менше необхідної норми, а багатопосівні мали харчування, що за калорійністю дещо переважало середню норму. Селянська їжа була бідною на білки. Рівень споживання м'яса, сала, масла селянами був менший норми, що змушувало їх вживати більше хліба, картоплі.

Селянин району має 5 членів сім'ї (2 працездатні), 4 десятини землі, 1 коня, 1 корову, 1 свиню. Платить 14 крб. податку. Пішов він до крамниці: подошви коштують 2 крб., передки – 3,5 крб., в готовому вигляді – 20 крб. Чому це так, що шкуру з коня здав у шкірсиндикат за 5 крб. 75 коп., а чобіт коштує 20 крб. Скільки ж потрібно здати хліба по 95 коп., щоб взути сім'ю? Так нічого й не купив. Лише склав кошторис. 14 крб. – податку, 80 крб. – п'ять пар чобіт (3 пари для дорослих, 2 для дітей). 50 крб. – 2 піджаки. 60 крб. – кофта, спідниця. Всього: 204 крб. Скільки ж потрібно продати хліба? $204 : 95 \text{ коп.} = 214,5$ пудів. В таких умовах живе середняк. А як живе бідняк?

Ось яку характеристику селянському помешканню дає уряд у своєму офіційному звіті до XI Всеукраїнського з'їзду рад: «Загальний стан селянського помешкання з санітарно-гігієнічної точки зору в теперішній час не можна визнати задовільним: кубатура недостатня (11 кубічних метрів), основний тип помешкання – одне спільне приміщення (62 %), в більшості хат (95 %) земляна підлога, невеликі вікна (більш чи менш нормальне денне освітлення тільки в 37 % хат), в 75 % хат вікна зовсім не відчиняються; 86 % хат побудовані без фундаменту, 55 % хат вологі. Дах переважно солом'яний (82 % хат і 90 % господарських будівель); навіть Донбас має 51 % вкритих соломою (на Чернігівщині 95 %). В результаті цього на селі спостерігається високий відсоток пожеж; за останні 5 років згоріло: в 1923/24 р. 16,0 тис. дворів, в 1924/25 р. – 24,9 тис., в 1925/26 р. – 24,7 тис., 1926/27 р. – 32,7 тис., 1927/28 р. – 35,7 тис.». У період непу дещо зросла питома вага сільських помешкань, збудованих із каменя, цегли, вкритих залізом, шифером, черепицею, хоча такі будівлі залишалися великою рідкістю і були ознакою заможності господаря.

Основними типами жител, в яких проживали робітники, були комунальні квартири, казарми-гуртожитки, індивідуальні будинки. Одинакам, що прибували на виробництво з сіл, у випадку наявності надавалися ліжка в казармених приміщеннях, а сімейним – будинки «легкого типу» без зручностей. Значна частина новоприбулих із села осідала в житлах «старих» кадрових робітників у порядку їх «самоущільнення». Дефіцит житлоплощі, брак грошових коштів і можливостей для придбання предметів домашнього вжитку багато у чому визначали санітарний стан приміщень, їх благоустрій та комфортність.

Додатковий стіл або ліжко в єдиній кімнаті, де жила родина з 4–7 осіб, уже являли серйозну проблему, особливо, якщо вона служила складом для продуктів, місцем для приготування їжі і прасування білизни. За спостереженнями, котрі стосуються 1923 р., половина обстежених робітників взагалі не мала простирадл, чверть – ані наволочок, ані подушок. За даними бюджетних обстежень, проведених у 1927 р., лише 40 % робітничих родин мали на кожного їх члена окреме ліжко. Інші були «змушені спати покотом на спільній сімейній постелі або ночувати на нарах, лежанках, сундуках, а то прямо на підлозі». Ці дані загальносоюзного значення. Але становище українських робітників було не кращим.

Робітники залишались не забезпеченими не лише житлом, а й користуванням комунальними послугами, що були малодоступними для більшості мешканців України. В 1925 р. з 608 міст та селищ міського типу республіки лише 43 мали водогони, 5 – каналізацію, 125 – електростанції, 9 – трамваї...

...Навіть у такому великому місті, як Київ, вода подавалася до житлових будинків не частіше двох разів на тиждень. Безкоштовний відпуск останньої зберігався на громадських водогонах, однак «за хижацьке ставлення» до користування встановлювалися штрафи в розмірі 5 руб. Розмір заробітної плати голови сім'ї різко коливався у різних галузях виробництва, становлячи у листопаді 1923 р. в середньому по УСРР із розрахунку на одного члена робітничої родини від 5 руб. 75 коп. у кондитерів до 15 руб. 62 коп. у друкарів. Найвищим розмір сукупних прибутків був у друкарів – 18 руб 42 коп., а найменшим у хіміків – 10 руб. 42 коп. У кондитерів важливу роль у поповненні сімейного бюджету відігравали заробітки інших членів родини, а також надходження, джерела яких не з'ясовані. Мабуть, це були крадіжки на виробництві. На другому місці ... перебували гірники.

У цілому по Україні за рахунок централізованих ресурсів за 1928/29 р. вдалося задовольнити нормативні потреби робітників тільки в споживанні круп – на 114 % та олії – на 108,5 %. Норми споживання хліба й борошна було забезпечено на 92 %, м'яса – 56 %, картоплі – 47 %, масла – 39 %, сала – 22 %, яєць – 19 %, овочів – 9 %.

Найкраще постачалися хлібними і круп'яними виробами, а також продуктами птахівництва та тваринництва великі промислові міста – Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя й Миколаїв, найгірше – непромислові міста і містечка, де навіть норми по хлібу та крупах виконувалися на 2/3. Проміжну ланку між промисловими й непромисловими містами по рівню продовольчого постачання займали великі міста – Київ і Одеса.